

Umetnost

Karel Hynek Mácha: Maj. Poslovenil Tine Debeljak. Ilustriral in opremil Miha Maleš. Numerirana bibliofilska izdaja 1—250. Ljubljana. Bibliofilska založba 1939.

2. Oprema Miha Maleša.

Ob Prešernovem »Sonetnem vencu« in ob pričujoči knjigi je stal M. Maleš pred enakimi umetnostnimi problemi. V obeh primerih je likovni umetnik prisluhnil zvoku pesniške mojstrovine, da v njegovem odmevu zgradi nov svet likovnih oblik. V nobenem primeru pa ni ostal, kakor bi pričakoval, realist le ob zunanji »ilustraciji« dane snovi, marveč je kot izrazit subjektivist pisano besedo z gotovo, določeno snovjo prelil v dokaj svojski oblikovni svet. »Sonetni venec« gre v tej smeri zaradi svojega pojmovnega bogastva še mnogo bolj radikalno v osebnostni simbol kakor pa Máchov »Maj«, ki med žgočo osebnostno problematiko, podobami in razmišljanji le krije skromno pripoved. Prav ta povest je narekovala Malešu večjo navezanost na snov in je tako ilustracija tudi realistično usmerjenemu bralcu neprimerno razumljivejša kakor ona v »Sonetnem vencu«. Vendar pa vsebuje slogovna sorodnost obeh pesniških del, narekovanih po duhu časa romantične poezije, v sebi nebroj podob, dušeslovnih refleksij in čistih poetičnih oblik, ki bi sicer ilustratorjunaturalistu ne dale možnosti razmaha, sodobnemu umetniku pa nudijo vprav pogrešano snov. Zato je možnost ilustracije dela s tako slogovno zgradbo v novem času mnogo bolj resnična, absolutna, kakor pa je bila nekoč. K slogovni sorodnosti del v časovnem smislu se v našem primeru pridruži še osebna slogovna poteza, ki je skrita v načinu oziroma značaju Maleševe umetnosti. V vseh treh primerih gre za umetnostni svet, kakršnega si oblikujejo izrazito lirične umetnostne osebnosti. In prav to lirično soglasje je tudi v ilustracijah »Maja« v kvalitetnem oziru odločilne važnosti.

Pesem, ki je razdeljena v štiri speve in dva intermezza (med II. in III. ter III. in IV. spevom), spremljajo Maleševe ilustracije na tak način, da se na eni strani nahaja besedilo, druga pa je posvečena podobi, ki vsebinsko ustreza tekstu. Po tehniki so ilustracije prvih dveh spevov cinkografije po perorisbah z rdečilom, tretjega speva in obeh intermezzov lesorezi v temnorjavi barvi, četrtega speva pa ročne gravure v modrem.

Malešev umetnostni svet, ki je bil že tolikokrat prav tako kamen spotike kakor predmet iskrenega navdušenja, je v tej knjigi našel snov, ki je morda najbolj adekvatna njegovemu oblikovnemu registru. Zgodba »ljubezni varane«, ki je kakor daljni spomin sprožila oblikovne reminiscence na prvo večje Maleševo delo »Rdeče lučke«. Zgodba ujetnika, ki mu je sojeno živeti le še eno samo noč, polno dvomov in dušnega trpljenja. Smrt v jutru najlepšega meseca — maja — in spomini na čas, ki »prelétel je mnogo, mnogo let«. Torej snov, ki je morala mogočno zazveneti v čustveni, lirično nastrojeni umetnikovi duši. In način formulacije teh čustvenih zaznav?

Zanimivo je, kako se je Maleš v teh ilustracijah izognil realističnim pripovedovanjem o oblikah zunanjega sveta, kakor jih tako glasno priporoča

sedanji čas — večkrat zmotno —, in kako se je obrnil v več primerih prav v nasprotno nadrealistično smer. Gotovo je že snov sama narekovala tako formalno rešitev, vendar sem mnenja, da je prav ta adekvatnost vsebine pesmi z Maleševim osebnostnim nastrojenjem mnogo prispevala stvari v prid. Le redke so ilustracije, kjer se umetnostni predmet razširi do epične dimenzije. In še tu je ogrodje podobe le miselno opravičljivo in ne, kakor bi se moglo prepisati z naravnega vzorca, postavim krajine. Ena najbolj realističnih in pripovedno izčrpnih podob je ilustracija na str. 27. Tu je umetnik dovolj dosledno upodobil vse rekvizite, ki jih citira pesnik na str. 26. (»Kot bela golobica sine...«) In vendar, koliko je tu več addicije realističnih posameznostih kakor pa upodabljanja resničnega prizora ob jezeru.

Na splošno se Maleš izogne realistični predstavi sveta in se približuje pojmovni rešitvi dane snovi. Tako ne upodobi čakajoče deklice v vseh resničnih posameznostih, pojav v celoti, v krajini itd., marveč le njen zasoljeni obraz, ki pa tudi ni sam sebi namen, marveč predstavlja žalost dekleta (str. 25). Upanje (str. 27) in pričakovanje, veselo, svetlo melodijo v tej mračni pesmi, je umetnik, kakor sem že zgoraj napisal, upodobil široko, epično. Toda takoj preide zopet v brezup (str. 29) in od tod do snovnega viška — smrti prevarane deklice (str. 31). Podobno so zamišljene ilustracije tudi v ostalih spevih in intermezzih. Drugi spev, ki je izvršen v perorisbah z rdečilom in zato še vedno spominja na podobe iz »Rdečih lučk«, se konča z markantno ilustracijo povsem v nadrealističnem smislu (str. 51). Naslednji intermezzo (na pokopališču) in III. spev pa sta že izvršena v lesorezni tehniki. Zanimivo je, kako soglasno se zlijejo v celoto s pesmijo te mračne, pošastne podobe! Vsa groza in strahotnost, ki veje iz verzov, je podoživljena v ponekod prav primitivnih oblikah podob. Vse, kar je postranskega pomena, odpade, le glavni obrisi in najpotrebnejši rekviziti ostanejo. Tako je ilustriran še II. intermezzo. V četrtem spevu pa se ilustracija glede na vsebino pesmi zopet izpremeni. Kakor ne opisuje pesnik več toliko neposrednega dogajanja, temveč le spomine in minljivost vseh stvari na svetu, tako je tudi Maleš izpremenil ton ilustracije (modra barva) in tehniko. Brutalni, pošastni igri svetlobe in sence, brez mehkega prelivanja luči sledi svetlejša barvna ploskev, prepletena z nežno, občutljivo linijo, ali rahlimi, črtkastimi senčenji. In kakor je veličasten konec »Maja«, tako je tudi preko Maleševih podob razlita neka umirjenost in monumentalnost in ilustracije na str. 111, 113 so med najboljšimi v knjigi.

Oprema knjige, ki jo je tudi zamislil avtor ilustracij, je povsem vredna in dostojna lepega dela, ki ga kot prelep knjižni dar toplo priporočamo.

Mikuž Stane.

Smerdu Frančišek: »Marija z Detetom«. (Glej umetniško priložo.) Kipar Frančišek Smerdu je doslej kaj malo znan med našim umetnost ljubečim občinstvom, dasi njegovo dosedanje delo tega nikakor ne zasluži. Njegov specialni umetnostni svet je mala plastika, občutena slogovno arhaično, sicer pa zelo osebnostno pojmovana. Vendar se udejstvuje tudi v problemih velike plastike. Več takih plastik, kar smo jih videli doslej na umetnostnih razstavah, je vzbudilo upravičeno pozornost. Eno poslednjih velikih del je tudi naša »Marija z detetom«, nastala leta 1939 (mavec). Upodobljena je Mati božja,